

БИБЛИОТЕКА
12971

ГАЛЕРИЈА

ЗНАМЕНИТИХ ЖЕНА СРПСКИХ.

од

М. РОЗЕНА.

Т.

(Издава књижара Бел. Валожића.)

У БЕОГРАДУ.

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ 1866.

Рис. 11978/1.1

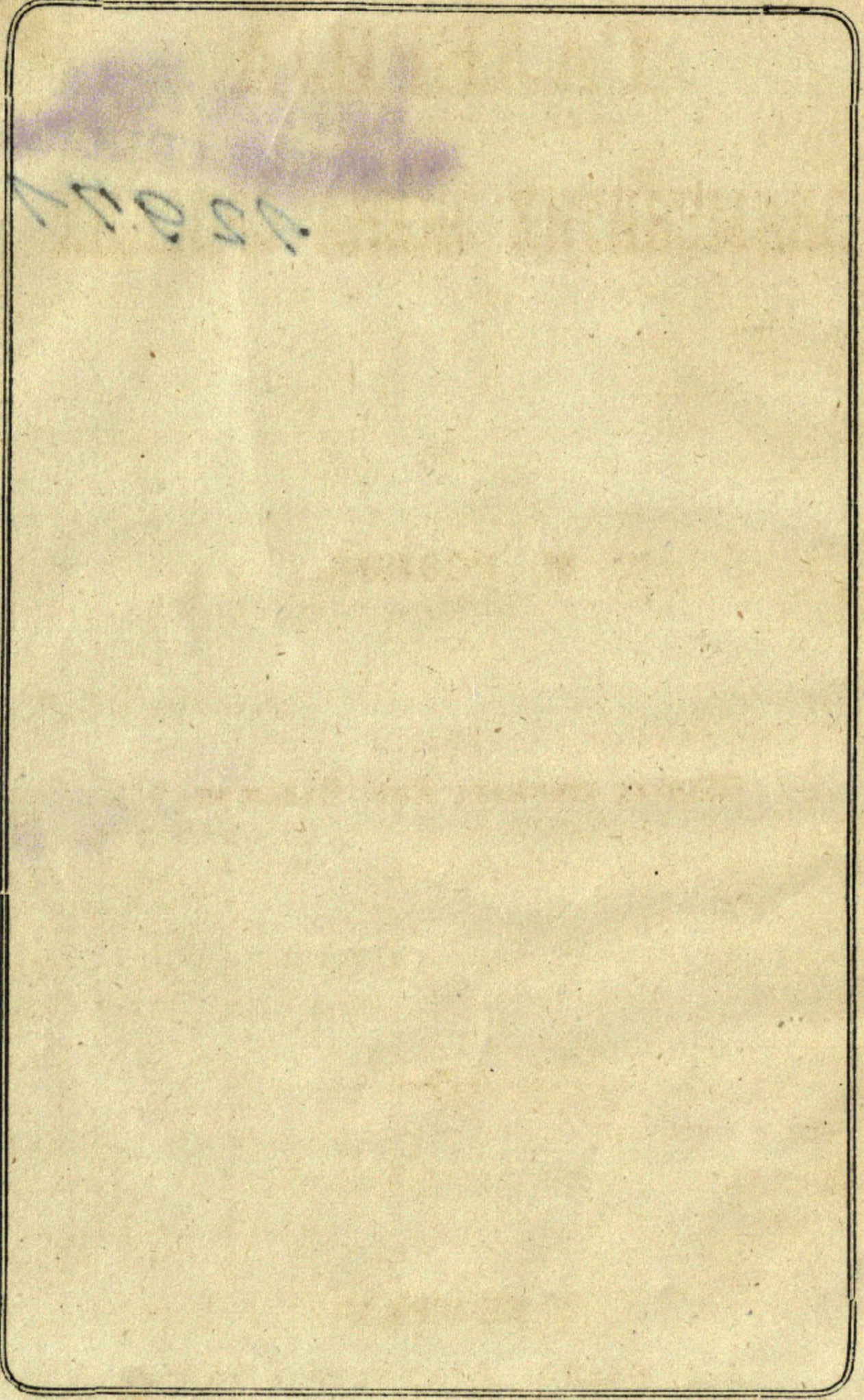
Рлг Ср II 978/1.1

~~PI 694/1~~

~~206C139~~

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ

42971

17000

Рлосрпн 978/1. 1

ГАЛЕРИЈА ЗНАМЕНИТИХ ЖЕНА СРПСКИХ.

од

М. РОЗЕНА.

(Издала књижара Вел. Валожића.)

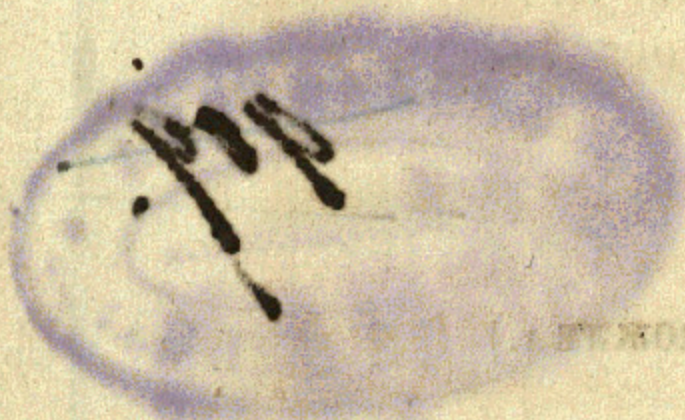
У БЕОГРАДУ.

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ 1866.

ТАДЖИКИСТАН

НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ЦЕНТР

И. ПОСЫЛКА

УЧРЕЖДЕНИЕ НАЗНАЧЕНИЯ

И. ПОСЫЛКА

УЧРЕЖДЕНИЕ НАЗНАЧЕНИЯ

ПРЕДГОВОР.

Сваки народ у толико већу има у себи залогу за будућност своју, у колико је више свестан о својој врсноћи и о својим својствима.

Ова се свест рађа и крепи у опште познавањем народне историје.

А будући су у народу српском још врло слаба средства, којима би се историјска знања распростирала, то мислимо да не ће залуду бити, ако би се преко овог листа (Видова Дана) народ познао с одличитим личностима из српске историје: народна свест и достојанство добијају тиме хране која их крепи.

Најпре ћу да опишем неколике знамените женске личности, којима се Срби могу да поносе; ја ћу их нацртати кичицом, коју имамо у историји и поезији.

За тим ће се свету нашем изнети и људи многи, који су храброшћу, патриотством или науком и духом својим постали знаменити, и то из свију периода народне историје.

Ја — као што рекох — мислим да ћу тиме помоћи да се у нас узвиси народна свест, а то ће и труд мој разјаснити и довољно га наградити.

Не мислећи држати се хронологичког реда, започећемо знаменитом личношћу из пређашњег

нараштаја, личношћу, које се и данас још многи између нас сећају и из свога сопственог познавања, а то је

І. КНЕГИЊА ЉУБИЦА ОБРЕНОВИЋКА.

Изванредне беху промене што их у животу своје искуси покојни Милош Обреновић І. Од проста човека поста војвода, од војводе владалац у земљи, — с престола паде у тамноћу обичнога приватног живота, а после се опет успе на висину владе да мало за тим сиђе у вечни гроб.

У драми ових метаморфоза у животу покојнога господара кнегиња је Љубица била једна од најделателнијих личности, и то не само мудрој речи и разумним саветом него и самим јуначким делима. Повисока, окретна, природна у поступању своје, *) знађаше Љубица свакоме да улије оно смерно поштовање, оно смирено удивљење, које је вавек преимућствено у природа енергичких.

У живом, немирном и проницавном погледу њеном не недостајаше никада понос што се уздиже свешћу свога достојанства и душевне разборитости, чим је покојна кнегиња производила неодољиво упечатљење на сву околину своју као и на све своје познате.

Лепо, не толико правилно колико витешко лице ретко кад беше да се дубоким размишљањем

*) Види: *Les femmes en Orient* од грофице Доре Д'Истрије, I. стр. 190.

као неком смућеношћу *) није наоблачило, а то показиваше душу, која чезне за великим стварима и за високом славом.

И доиста, душевна се делатност ове жене одликовала великом живошћу. Рођена у више него скромним одношајима српског сељака, **) врло је брзо Љубица тежњама својим надишла зреник свога стања; где се муж њен, мудри и храбри Милош, поче да побојава, ту жена његова ватреним речима распири на ново снагу клопуле наде: Љубичина срчаност и одушевљена вера у лепшу будућност подстицала је дух Милошев на нове путове и тежње, на нова дела и предузећа.

И на сами почетак славнога устанка од 1815 Љубица је имала пресудног утицаја.

Насиља српских мучитеља беху већ догрдела, — народ стојаше сав на коцки. Најплеменија крв српска напајаваше земљу, најзаслужнији народни људи из потоје се мучки убијаху, и једнако се као лавина нека све већма из београдскога града разливаше река људске крви.

То беше онај час у историји Срба, где се питало: да ли ће нас бити на свету или да по-мремо . . .

У томе страшном часу очи се свему народу упру на јединог Србина који још могаше да помогне — на обор-кнеза Милоша Обреновића, који се именом, јунаштвом, храброшћу, одличјем и срећом узвишаваше над народом као неки јак

*) Види: Blanqui, Voyage en Bulgarie.

**) Вукомановића, год. 1788.

и чврст раст из шуме много посећане и много поломљене.

Ма да је Милош био одвећ смотрен, политички а на име времену сходно мудар и паметан и врло обазрив (чему Србија има за много којешта да благодари, које наравно још није оцењено као што треба), ипак се решио да развије заставу слободе, јер се ни он не обзираше на своју и противника својих снагу већ само на неодољиву невољу погибије.

На Цвети 1815 пред Таковском црквом би кратким, али значајним речима Милошевим: „Ето мене и ето вам рата с Турцима!“ проглашен јавно и свечано рат с онима, с којима се није могло у миру да живи.

Сав сакупљени народ обузе радост и весеље, све кликоваше и срдечно поздрављаше сребрним пусатима наоружаног војводу Милоша, радоваше му се свак већма него „озебао сунцу“ каже Караџић. *) И сами старци, који увек волема какав мир него неизвесност и тегобе рата, обрадоваше се овом предузећу обор-кнежеву, јер „ни сами не имадоше другог спасења“. **)

После тога распише Милош књиге по свој Србији, позивајући „и мало и велико да устаје на оружје, и бије Турке где год коју зелену стризу виде“. ***)

Али поред све радости, којом се Срби одазваше овој заповести, ипак наскоро војвода до-

*) Грађа за српску историју нашег времена, стр. 79.

**) На истом месту стр. 78.

***) На истом месту стр. 79.

падне страшне незгоде, из које чињаше се да му нема помоћи.

На смутне гласе, који се разнеше о догађајима по пашалуку, оправи Сулејман-паша бимбашу Кара-Мустафу с неколико стотина Турака у нахију рудничку, а праћаше их Србин Аксентије с неколико стотина Срба из београдске нахије; у Чачку опколише Турци Србе, а с треће стране иђаше из Београда такође на Чачак Ђаја-паша с 10.000 војске, свуд уз пут палећи и убијајући где је год кога нашао.

Срби рђаво стајашу с оружјем, на одређеним местима још се не беху ни сабрали, па с тога клонуше духом и поче их нада остављати: многи од старијих кметова стадоше се предавати Турцима а и народ склањати да им се преда. Овим поступком својих земљака поразише се Срби што се беху искупили око Милоша, па се разиђу куд који да гледају да кућу и породицу спасу. Тек неколицина само Милошевих момака осташе непоколебљиви у овом страху, који се као талас рашириваше по свој земљи.

Шта могаше Милош, окружен и из близа и из далека застрашеним људма, предузети овако сам противу надмоћне силе као што беше турска? Леонид је имао Термопиле и неколико стотина Јелина, а обор-кнез српски не имађаше ни једно ни друго! Отпора да се даде ни мислити није било, као што мислити није да се човек бори са сунцем ил' месецом; предати се па мученички, срамно умрети — беше једино, што Милош могаше очекивати за се.

Војвода се договори с дружином својом што му оста верна, па ту се решише на једно што и одговараше страшном положају њиховом, на име: „да отиду кући један другога, те да покољу жене и децу, па онда онако без страха и без брига да беже по шумама, и док један тече да се терају како с Турцима тако и са Србима, који их тако остављају“. *)

Томе се, што би сву потоњу историју народну са свим преокренуло, смело успротиви Љубица — она стајаше пред мужем својим као нека заступница будућности српске одвраћајући га од таког ужасног корака, као анђео хранитељ светујући га и наговарају, као јунакиња храбрећи га и ободравајући, као гласалица љубави разведравајући га и тешећи душевним учешћем. **) Јунакиња, патриоткиња, жена што љуби срцем и душом одврати највећу несрећу с куће и народа свога, и ту је већ скопчано оно узо, што династију Обреновића за вечна времена веже са Србима.

Милош послуша племениту жену своју и учини јој по вољи, а одмах му и срећа притече у помоћ, јер и не надајући им се дођоше му Јован Добрач с 500 Гужана и Милић Дринчић с 200 Црногораца, — те „се ту сад невоља и очајање окрену на радост и надање“. ***)

*) Грађа за српску историју нашег времена, стр. 82.

**) „У овоме очајаном стању нико Милоша није умео тако охрабрити као његова, њега достојна жена“ — примећава Карачић (Грађа за српску историју, стр. 82).

***). Грађа за српску историју, стр. 82.

Тако дакле витешка жена предупреди катастрофу, која је многе нараштаје поништити могла! . . .

А и док рат трајаше, који се с историјском истином назвати може најправеднијим међу свима што се и кад водише, жена је обор-кнежева служила народној и отачанственој ствари непоколебљивим срцем и енергијом која се ничега не страши. С оружјем за појасом, на коњу седећи, све незгоде и тегобе рата подnoseћи, ишла је Љубица уза свог мужа, светујући га и храбрећи у тешким часовима. Колико је та племенита жена својом неустрашљивошћу и душевном благородношћу принела те се срећно окончала борба, то за сада још није могућно казати точно, али да у томе нису мале заслуге њезине, може се видети из једног примера, који ћемо овде да наведемо.

После срећнога боја на Љубићу пређу Срби гонећи Турке преко Мораве и ту непријатеља сатерају у шанац. Претежнија сила била је на страни турској, па војска српска, у којој не беше више од 3000 људи, да би остала у ономе што је задобила, морала би била одмах се вратити на Љубић, па доцније при даним приликама да ради даље. По Караџићевим речима *) изгледа да је и Милош тако мислио, али други вођи, а на име Никола Луњевица и Цукић успротивише се томе искавши да остану ту где су се нашли па одатле да даље бију Турке. На левој страни Мораве направе се шанчеви па ту

*) Грађа са српску историју стр. 94.

дође сва војска из Љубића. Али трећи дан ударише Турци на Србе с три стране: уз Мораву, низ Мораву и спроћу српских шанчева. Коњица, коју Милош изасла доле низ реку, не држаше се дуго, јер чим Турци јуришаше она се одмах растури на све стране; а ни она коњица, што оде горе уз реку, не беше боље среће. Тад Турци ударе на пешаке што стајаше испред српских шанчева, којима ови начну бежати, а бежали су тако нагло, да не могаху сви ући на врата, него понајвише иђаху преко шанца како је који где стигао, те тако док униђоше сву су страну шанца од Мораве оборили и развалили; а будући у исто време на другу страну излазише из њега бежећи у луг, то су покварили шанац и с ове друге стране. У тој забуни војска што чуваше шанац ни сама није знала друго шта да чини него такође потече за својом браћом, а само командант од шанца, врли и незаборављени Рајић, који вољаше јуначки умрети него подло да живот спасе, остане код два топа на шанцу, где и главу своју изгуби. Само доњи шанац бранише Срби упорно, и ту се Милош са стотином врсних јунака одушираше навали непријатељској. Али војводина чета разређиваше се све већма, па Милош на послетку увиде да би лудо било излагати се очевидној погибији кад би још дуже остао на том месту, које већ не може да се држи: с несрећног дакле разбојишта повуче с враћевшничким архимандритом Мелентијом Павловићем војску на Љубић.

Можемо помислити да је Милош због ове несреће био зловољан, па можда је у неколико и духом клонуо. Овако смућен дође с архимандритом Мелентијем у Црпуће, где Љубица пребиваше с породицом. Паметна жена можда је на лицу мужу свом и његовој пратњи читала да их је тешка несрећа снашла, али ма да је и њено срце обузимала туга и жалост, опет се не могаху на њој опазити та осећања, него мушким гласом рече мужу своме: „Ваше место није овде, место вам је тамо где су непријатељи, — ко ће отаџбини помоћи ако не ћете ви?“ *) Те речи окрепише и преокренуше душу војводину — он се врати на поље славе и задоби сјајну победу.

Кнегиња Љубица била би Семирамис нашег времена да су друкчије биле прилике у којима живљаше. Али је ипак била велика — већа можда него све жене њеног времена. —

Кад се оконча рат за самосталност Србије, тад истом ваљаше предузети голем посао — посао да се уреди држава.

Две главне ствари, којих имати мора сваки који уређује државу, на име да је mudar и да добро познаје народне особине, — те две ствари не недостајаху Милошу; кнез је беспрекословно био прва глава у Србији свог времена. И ако Милошу не би припадала заслуга да је стресао туђински јарам, који хћаше да угуши народ, ипак који би год дошао био да у земљи влада, морао би Обреновића звати да заведе у Србији

*) *Les femmes en Orient*, par Dora D'Istria, I. стр. 19.

поредак и сталност и да положи темељ народноме животу, јер је у оно доба он једини био за тај посао. Историк ће јамачно потврдити ову истину.

У овоме послу, од кога је најважнији последак био „што се створила српска народност“, *) Милош је с многих страна имао свакојаких сметња: три суседне силе, а многи и из самога народа тим су немилостиво били дирнути. Прве нерадо гледаше да на истоку клија семе, које би могло бити точка за кристализацију државних прилика, а последњи бојаше се да ће Милошевим установама бити искључени из власти и утицаја.

То беху гребени, које кнез мораде да обиђе, а ту вавек беше узањ Љубица с компасом у руци. Милош истина није био између оних људи, који се по другима дају управљати, али паметне, а по некад и озбиљне речи своје жене нашао се ипак побуђен често послушати. Нису ми на руци извори, из којих би могао поцрпсти за ово понаособне доказе, али у случајима, који су изашли на јавност, и у догађајима, који су познати врло многим, на име савременицима кнеза и кнегиње, могу наћи потврде, да је Љубица вршила на јавне послове утицај народу благотворан.

Но особите прилике, које се пре двадесетину година овде у земљи збиваху, току су српске историје дале правац, који не вођаше ни к благу Обреновића ни к срећи народа. Мора се тешко жалити што је тако било, али и призна-

*) Blanqui, Voyage en Bulgarie, стр. 95.

ти ваља да је многога којечега ради и морало тако бити. У историји светској видимо много којекаквих ствари, којима би се јако послужило човечанству да се нису збиле, али се силом неумитне логике збити мораше.

Љубица је била између оних природа, којима је морална величина баш у ономе, што се не зове срећа: у колико је срећа мања, у толико морална величина бива већа. У туђој земљи, незарена угодним одношајима, срећом често гоњена, Љубица је још једнако уливала поштовање, које јој се вавек одавати морало ма и не хтејући. Лица, која не имаху узрока ни да љубе ни да мрзе ову велику жену, дуго се не могаху опростити упечатљења, које је она на њих причинила,^{*)} а то је особита, можда и искључива повластица већих изванредних природа.

А кад Љубица дочека те јој син, мили и љубљени Михајило, коме тада тек 17 година беше, дође на престо, срце јој се, које вавек за слободу куцаше, испуни тугом и жалосћу због догађаја који се збише у Бугарској.

На Бугаре, који су у опште врло кротки, мирни, стрпљиви, прилежни и гостољубиви, који су нарави чисте и умерене, срца отворена и поштена, који су смерни и живе спокојно и штед-

^{*)} Грофица Дора Дистрија (*Les femmes en Orient* I. стр. 190, примедба 2.) каже: »Који су год видели Љубицу у Букурешту, чисто су се убезекли спољашњошћу те знамените жене, нити ће кадгод заборавити што су тад осећали.«

љиво, *) — на тај, сваке среће и сваке слободе достојни народ диже се год. 1841 бура несреће, која поништава и што је најсветије и најпростије и највеће и најниже, која је народима под турском владом тако често живот потресала и помрчавала. Хатишериф од Ђилхане, као и све што се у овом царству чинило да се заведу реформе, имао је последица са свим противних ономе што је произвести хтео, на име место да би Хришћанима давао бакових права, вукао их је у бездну најстрашнијег злостављања од стране насилника. Отпре бејаше обичај да се порезе наплаћују појединце, те могаше се догодити да Хришћанин како тако по неку порезу и двапут плати само да је миран и да засити неситост насилника; али хатишерифом Ђилханским нареди се да нарочити финансијски чиновници прибирају порезу, па ови издаваше признанице на целу суму, а будући да Бугари не знају турски читати, то биваше варани, јер у гдекојој признаници и не беше назначено да је сума наплаћена, већ стојаше у њој са свим друго нешто. Бедни Бугари мораше по два и више пута порезу да плаћају, а то нису били у стању. Местне власти изјаве на послетку да народ не ће више да плаћа, те због тога губернатор Сабри-паша изашље необуздане Арнауте, који

*) Ова својства мора да су истинита, кад их признаје и сам Француз Бланкија (стр. 210 и 211), а он је имао прилике да на месту позна и људе и ствари.

не знајући ни за какву власт *) навале на оголеле Бугаре, „опљачкају им куће, разоре баште, и жене осрамоте“, **) многа села преобрате у прах и пепео. ***) Доведени до очајања Бугари се дигну на оружје, а неравну борбу ову сва Европа праћаше пажњом а нешто и симпатијама.

Да ли кнегиња Љубица, која из свога горкога искуства познаваше све муке Хришћана на истоку, која бејаше ватрена, предузимљива духа, коју витештво крашаше, која од храбрости и сабље очекиваше више него од дипломатских договора, — могаше ли та кнегиња равнодушно гледати покорне што су се с ону страну границе чинили? Није нам потребе тражити Бог зна шта па да докажемо оно старање, које је Љубица изјављивала пред Бланкијом за Бугаре.

Али ствари су у Србији и ван Србије стајале тако, да се ватрена љубитељка слободе морала трошити само у жељама и надањима, старању и размишљању. Европа не хћаше ни онда као и ни данас да поправи историјску неправду, а владалац у малој држави не сме да се не обзире на расположеност владалаца у државама силним и великим. Наравно владалац се не може отрести ни осећања, која га са свим по природи морају обузети. У таквом случају положај му је свакако тежак, можда и мучан, али политику не сме водити по осећању. Владалац

*) Неки Арнаути рекоше Бланкији: „Султан је господар код своје куће, а ми смо господари овде.“

**) Blanqui, стр. 160.

***) Blanqui, стр. 166.

може истина доћи у то жалосно стање, да кад му се осећање и политика сукобе принесе здравље и спокојство своје на жртву, али политици осећања не сме народ и земљу никако жртвовати.

Владалац српски, оставивши год. 1841 буну у Бугарској саму себи, поступао је са свим као што политика налагаше; али Љубици, која не беше владатељка, пуцало је срце што источни Хришћани пропуштају не послужити се временом да се ослободе. Што она рече: „Кад ти људи (Хришћани) не би били жене, или кад би били жене као што сам ја, то би се вера наша ослободила својих мучитеља!“ *) — те су речи тужан прекор источним Хришћанима, то је плач и јаук јунакиње, која чами у ланцима немогућности, то је вапај притешњене душе, која гледа где јој велике, племените намере ишчезавају једна за другом...

У последњим годинама живота Љубицу је худа срећа гонила, па и она мораде испити горку чашу, коју су испијали сви велики карактери на овоме свету, од Александра до Наполеона I. — снага и живот је издадоше у часу, где се најдаље налажаше од свих својих мисли и намера...

Смртни остатци племените кнегиње и несравњене патриотке почивају у манастиру Крушедолу, куда су однесене из Варадина, где је испустила душу.

У наравима својим чиста и беспорочна, у обичајима скромна, у животу проста и без бле-

*) Blanqui, стр. 70.

ска, Љубица је вавек била себи верна — престо, на који ју је срећа а и врсноћа подигла, не учини да је она заборављала на врлину и скромност праве жене српске. Како у Црнућу по висовима рудничким, тако и у двору у Београду — вавек је била права жена Српкиња, не престајући никад поштовати и слушати мужа свог. *)

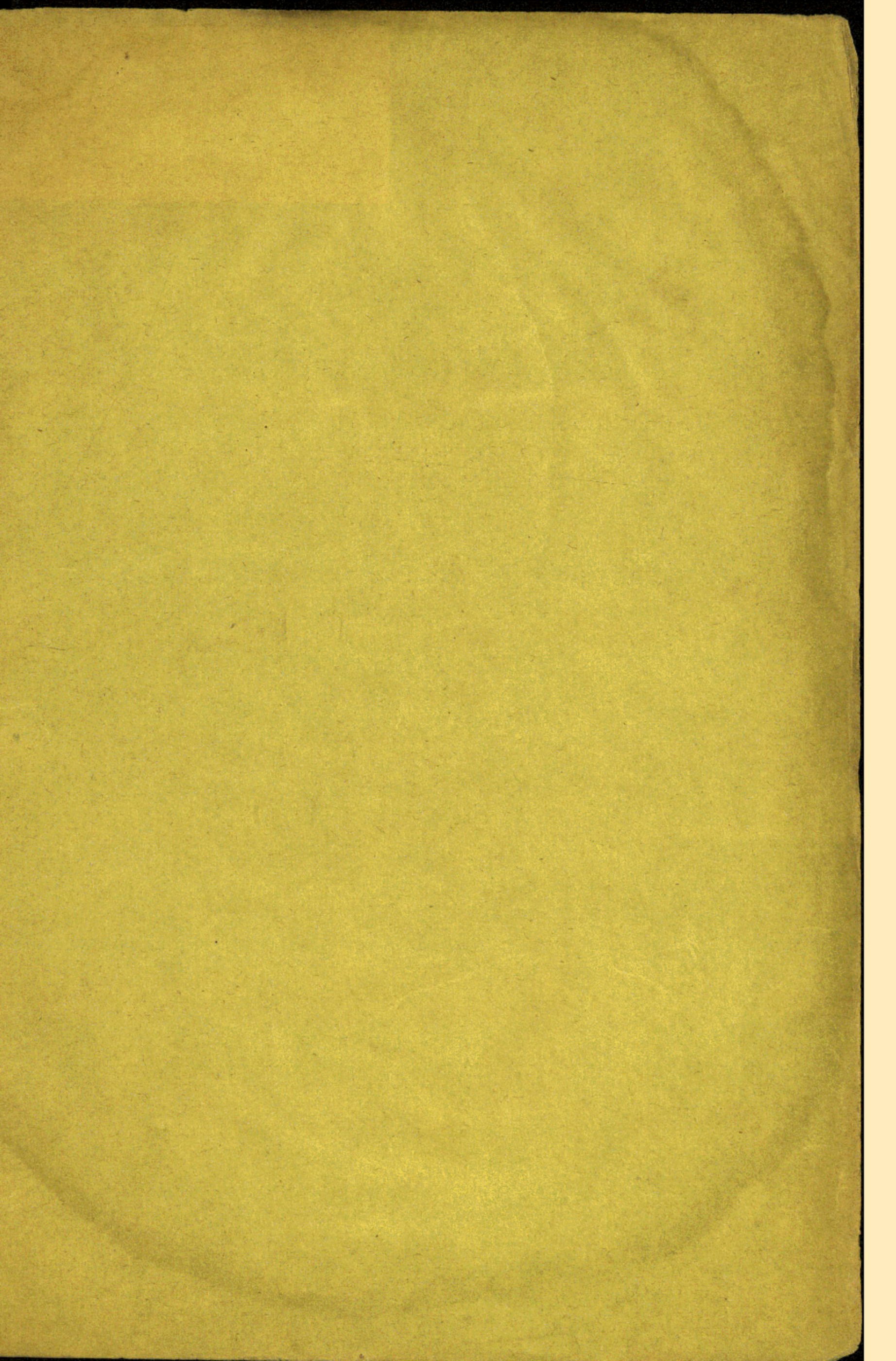
Знала је врло добро да у сагласност доведе нежност женску са срчаношћу мушком, а таково што врло је ретка ствар у жена каква је она била.

Срби ће се дуго сећати ове своје кнегиње, а историја отаџбине уврстиће је међу велике жене српске.

Благо народу, ком из крила могу произаћи оваке личности! —

*) Кад је Бланкија донео кнегињи поздрав од њенога мужа, кога је у Бечу походио, одговорила му је: »А, од мога господара!« И кад не беше дакле Милош овде, она га не називаше друкчије но својим господаром. То је заиста лепа црта у жене као што беше Љубица! (Blanqui, стр. 71.)

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

Р19СрII 978/1.1